

УДК 630.165.3

О. С. МАЖУЛА *

КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО НАСІННИЦТВА В УКРАЇНІ

Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького

Подано аналіз перспектив розвитку лісового насінництва, впровадження результатів у лісове господарство.
Ключові слова: лісове насінництво, клонові насінні плантації, випробні культури, Лісовий кодекс.

Лісове насінництво – це діяльність щодо виробництва, заготівлі, обробітку, збереження, насінного контролю, реалізації, транспортування й використання насіння лісових порід і важливого на сьогоднішній день їх сортового контролю.

Основна мета лісового насінництва – гарантоване забезпечення відтворення лісів районаним насінням із високими спадковими й посівними властивостями.

Зростаюча потреба лісового господарства у високоякісному насінні, насамперед основних лісотвірних порід вимагає особливого ставлення до лісового насінництва. Розвиток лісового насінництва обов'язково має відбуватися з урахуванням стратегії розвитку лісового господарства в цілому, оскільки є невід'ємною його частиною.

Переважання державної власності на лісові ресурси сприяє створенню й розвитку лісонасінних об'єктів у державних підприємствах лісового господарства. Перехід на ринкову систему ведення лісового господарства без відповідних нормативів і законодавства призведе до потрапляння об'єктів постійної лісонасінної бази у приватну власність, що без відповідного стимулювання не сприятиме їх збереженню та ефективному використанню.

На поточному етапі розвитку лісового господарства в Україні саме держава як найбільш зацікавлений суб'єкт є основним джерелом фінансування розвитку лісового насінництва, його наукової основи – як умови підвищення генетичної якості насіння. Проте це може бути не єдиним джерелом фінансування лісового насінництва. У Росії згідно з Федеральним законом «Про насінництво» фінансування насінництва здійснюється за рахунок федерального бюджету, бюджетів суб'єктів федерації, місцевих бюджетів, позабюджетних джерел у рамках, передбачених законодавством, а також за рахунок доходів фізичних і юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі насінництва [9].

При формуванні ринкових відносин у лісовому господарстві основними джерелами фінансування й розвитку виробництва лісового насіння з покращеними спадковими властивостями можуть стати приватні підприємства. Економічним стимулом для виробництва насіння з покращеними спадковими характеристиками має бути їхня ринкова ціна. Ринкову ціну товару формує попит. Попит на насіння з покращеними спадковими властивостями має забезпечуватися за рахунок підвищення продуктивності створюваних із них насаджень.

Надійним джерелом генетично мінливого, але лише нормального насіння, є постійні лісонасінні ділянки (ПЛНД). Лише ПЛНД, створені з насіння плюсових дерев чи плюсових насаджень, є джерелом покращеного насіння. Про відбір, формування та експлуатацію ПЛНД в Україні детально розповідається у статті Ю. М. Марчука та О. О. Марчук [6].

Джерелом покращеного та сортового насіння у лісовому господарстві є клонові насінні плантації (КНП). Збільшення продуктивності лісів, вирощених з насіння КНП і порядку нині у Швеції оцінюється приблизно як 10 % [10]. У Росії вважають [9], що теза: «Впровадження покращеного насіння, отриманого з використанням методів плюсової селекції, гарантує підвищення продуктивності насаджень не менше, ніж на 10 %» має стати аксіомою.

Для вивчення спадкових властивостей плюсових дерев, а також збереження і відтворення генетичних ресурсів кращих генотипів використовують мережу випробних культур. Створення та вивчення випробних культур плюсових дерев нині не охоплює усі

* © О. С. Мажула, 2008

регіони України, усі породи та усі плюсові дерева. Це потребує додаткових виконавців, коштів, цілеспрямованого керівництва та виконання.

Нині площа випробних культур, зокрема, сосни звичайної, закладених в різних областях України, становить близько 100 га. У них випробовують понад 2,4 тисячі напівсібсових і сібсових потомств плюсових дерев.

Підсумкові результати досліджень випробних культур плюсових дерев сосни звичайної в Україні у 1987 році свідчать, що перевищували контроль за висотою в середньому 32,1 % потомств плюсових дерев, відставали від контролю – 14,6 % [7]; у 1994 році – 30,9 та 10,7 % відповідно [8], у 1996 – 1999 рр. – 26,9 і 10,3 % відповідно [3]. Перевищення над контролем різне залежно від району відбору плюсових дерев, місця їх випробування, потомства плюсового дерева і варіює від 2,6 до 36,2 %. Найбільші перевищення над контролем мають потомства плюсових дерев Волинської та Київської областей – до 36,2 %, таке перевищення потомствами плюсових дерев Житомирської, Рівненської, Черкаської та Львівської областей сягає 10 – 11 %

Для збільшення вихідної основи для відбору елітних клонів сосни звичайної останнім часом практикується повторний відбір кращих автохтонних популяцій у різних областях, здійснюється відбір плюсових дерев у закладених раніше випробних культурах, а також закладено випробні культури елітних дерев у різних екологічних умовах [2, 4, 5]. Це дало змогу відібрати нові плюсові і кращі дерева та потомства.

Закладання й вивчення випробних культур є однією з найважливіших умов подальшого розвитку лісового насінництва. Без генетичної оцінки всіх раніше відібраних плюсових дерев, відбору й оцінювання нових дерев за загальною комбінаційною здатністю для забезпечення їх необхідної кількості для закладання плантацій неможливе закладання у необхідному обсязі плантацій II порядку, на яких можна отримати сортове насіння.

Державна кампанія, спрямована на формування у державних підприємств лісового господарства України чи зі зміною форми власності – у приватних лісовласників (або орендарів) підвищеної зацікавленості до насіння з покращеними генетичними властивостями має стати основним рушієм у розвитку лісового насінництва. Свого часу таку кампанію (по суті, масштабну рекламну акцію) було організовано у Швеції.

У ст. 65 Лісового кодексу Росії написано, що при відтворенні лісів використовується сортове і покращене насіння, а за його відсутності – нормальне. У стратегії розвитку лісового насінництва у Росії пропонується оговорити і закріпити у підзаконних актах до Лісового кодексу штрафні санкції до порушників закону про використання насіння [9].

В Україні, на наш погляд, перспективнішими є не штрафні санкції чи спеціальні нормативні документи, які зобов'язують власників і користувачів лісів використовувати для відтворення лісів насіння відповідної якості, а економічне стимулювання використання генетично покращеного насіння. У Розділ V Лісового кодексу України (глава 19, стаття 99) необхідно додати пункт про шляхи та можливості економічного стимулювання відтворення лісів насінням з генетично покращеними властивостями [1].

Висновок. Для повного забезпечення лісового господарства України покращеним і сортовим насінням лісових порід необхідні всебічне сприяння та розширене фінансування наукової бази лісового насінництва: відбору кращих популяцій і дерев, закладання та вивчення випробних культур, створення та експлуатації КНП. Формуванню підвищеної зацікавленості виробництва щодо використання генетично покращеного насіння сприятимуть рекламні акції та економічне стимулювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лісовий кодекс України - в редакції закону №3404-IV (3404-15) від 08.02.2006, ВВР. – 2006. – № 21. – Ст. 170. – 63 с.
2. *Мажула О. С.* Адаптація на Харківщині плюсових дерев сосни звичайної з Волинської області // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2004. – Вип. 106. – С. 210 – 213.

3. Мажула О. С., Митроченко В. В., Войтюк В. П., Шлончак Г. А., Шлончак Г. В. Чергові результати випробування плюсових дерев сосни звичайної в Україні // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2002. – Вип. 100. – С. 91 – 96.

4. Мажула О. С., Лук'янець В. А., Булат А. Г. Комплексний відбір насаджень і дерев сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) для створення насінної бази // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2007. – Вип. 111. – С. 176 – 181.

5. Мажула О. С., Черкіс Т. В. Типологічна основа відбору кращих дерев сосни звичайної для створення насінної бази // Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку / Матеріали XI Погребняківських читань (10 – 12 жовтня 2007 р., м. Харків). – Харків: УкрНДЦЛГА, 2007. – С. 135 – 137.

6. Марчук Ю. М., Марчук О. О. Перспективи розвитку лісового насінництва // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2006. – Вип. 110. – С. 165 – 169.

7. Молотков П. И., Давыдова Н. И., Митроченко В. В. Научные подходы к созданию семенных плантаций повышенного генетического уровня // Лесоводство и агролесомелиорация. – 1987. – № 74. – С. 34 – 37.

8. Патлай И. Н., Молотков П. И., Гайда Ю. И. и др. Постоянная лесосеменная база основных лесобразующих и интродуцированных пород Украины на селекционно-генетической основе: Обзорная информация. – М: ВНИИЦ лесресурс, 1994. – 32 с.

9. Федеральное агентство лесного хозяйства / Министерство природных ресурсов Российской Федерации. – www.rosleshoz.gov.ru.

10. Lindgren D., Karlsson B., Andersson B., Prescher F. Swedish seed orchards for Scots pine and Norway spruce // Seed Orchard Conference (Umeå, 26 – 28 September, 2007). – Umeå, 2007. – 142 p.

Mazhula O. S.

KEY ISSUES OF FOREST SEED PRODUCTION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Ukrainian Research Institute of Forestry & Forest Melioration named after G. M. Vysotsky

Prospects of forest seed production development as well as results implementation into forest practice are presented.

К е у w o r d s : forest seed production, seed orchards, progeny test, Forest Code.

Мажула О. С.

КЛЮЧЕВЫЕ МОМЕНТЫ РАЗВИТИЯ ЛЕСНОГО СЕМЕНОВОДСТВА В УКРАИНЕ

Украинский научно-исследовательский институт лесного хозяйства и агролесомелиорации им. Г.Н. Высоцкого

Представлен анализ перспектив развития лесного семеноводства, внедрения результатов в лесное хозяйство.

К л ю ч е в ы е с л о в а : лесное семеноводство, клоновые семенные плантации, испытательные культуры, Лесной кодекс.

Одержано редколегією 24.10.2007 р.